

УДК 811.161.2'276.6:004

ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ В ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБАХ КОМУНІКАЦІЇ

Оксана ТУР, Людмила ШАПОВАЛ

*Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського,
буль. Першотравнева, 20, Кременчук, Україна, 39600,
тел.: (095)3873237,
e-mail: oktur@ukr.net*

У статті проаналізовані лексичні та словотвірні особливості мови електронних засобів комунікації. Спостереження дають зробити такі підстави: лексичний рівень офіційно-ділового стилю, що функціонує в електронному середовищі, характеризується активним запозичанням англomовної комп'ютерної й телекомунікаційної термінології, у тому числі й аббревіатур з англійської мови; високий рівень продуктивності виявляють словотвірні елементи іншомовного походження; для позначення нових реалій широко застосовується переосмислення значень наявних українських слів, калькування.

Ключові слова: електронні засоби комунікації, лексичні та словотвірні особливості мови, запозичення, техніцизми.

Державні й соціально-економічні зміни в Україні в 90-х роках ХХ століття суттєво вплинули на сферу документування управлінської діяльності. У цей час відбувалася адаптація до принципово нових умов політичного й економічного життя суспільства, яка спричинила розширення соціальної основи учасників ділової комунікації, зміни ситуацій і видів ділового спілкування. Нові потреби сучасної ділової комунікації виходять за рамки високостандартизованого офіційно-ділового стилю й тих видів документів, в яких він реалізується. Так завдання, які постали перед сферою управління, потребували відповідного документального рішення.

Електронні засоби комунікації почали формуватися з початком масового поширення сучасних комунікаційних технологій (з початку 80-их років ХХ ст.) і сприяли появі нового функціонального різновиду української мови – мови електронних засобів комунікації (передусім мова Інтернету, а також текстових повідомлень, поширюваних на основі телефонії).

Електронною називається писемно-усна комунікація з віддаленим доступом, яка відбувається за допомогою комп'ютера. Електронні засоби комунікації підвищують якість та ефективність ділового спілкування, надаючи практично необмежені можливості для роботи з інформацією та підготовки документів. Так, різні програми дають змогу формувати тексти документів на комп'ютері, обробляти табличні дані та значні масиви інформації через системи управління базами даних, користуватися системами автоматизованого проектування, проводити статистичний аналіз даних, формувати електронні довідники та словники.

Мова електронних засобів комунікації стала предметом спеціального дослідження порівняно недавно [12; 13; 1]. Так, автор цієї статті зробив спробу охарактеризувати норми мовленнєвого етикету та особливості Інтернет-спілкування [11]; Л.Ю.Іванов досліджував проблему впливу глобальної мережі, штучних мов на літературну мову, вказуючи на одночасне ускладнення одних і спрощення інших мовних засобів порівняно з аналогічними в літературній мові, на які не впливали електронні засоби комунікації [5]. Усі вчені свідомі того, що певні тенденції, які простежуються на графічному, лексичному та синтаксичному рівнях контекстів «віртуального світу», ще чекають своїх дослідників.

Сучасний офіційно-діловий стиль української мови є під значним впливом інноваційних технологій передачі й зберігання інформації. Характер і ступінь впливу залежать від низки чинників, обумовлених як особливістю функціонування мови електронних засобів комунікації, так і різновидом ділового тексту, що передається за допомогою електронних засобів.

Упровадження інформаційних і комунікаційних технологій у діловодну сферу впливає на текст документа, що виявляється, передусім, в ускладненні деяких мовних засобів. Цю думку підтверджує насичення текстів технічною лексикою й іншою спеціальною термінологією. Крім того, відзначається конкурування норм писемної та усної мови, яке виявляється в мові електронного листування. Найбільший вплив особливостей електронної комунікації відчують такі рівні мови, як лексика й словотвір.

Лексичний рівень офіційно-ділового стилю, що функціонує в електронному середовищі, характеризується активним запозичанням англомовної комп'ютерної і телекомунікаційної термінології, слів професійного сленгу, близького до розмовного стилю, і техніцизмів, що є надзвичайно розгалуженою термінологічною системою.

Власне техніцизми становлять основну масу запозичень. Наприклад: *байт*, *біт* (англ. byte, bit – одиниці виміру інформації); *буфер* (англ. buffer – область пам'яті комп'ютера); *вінчестер* (англ. winchester – зовнішній пристрій комп'ютера, що запам'ятовує; жорсткий магнітний диск); *диск* (англ. disk – пристрій комп'ютера, що запам'ятовує; магнітний диск); *картридж* (англ. cartridge – контейнер, призначений для розміщення фарбувальної стрічки); *курсор* (англ. cursor – мітка на екрані дисплея, яка переміщується); *меню* (англ. menu – список програм або функцій, що надаються користувачеві комп'ютера на вибір); *модем* (англ. modem – пристрій, що перетворює цифрові сигнали комп'ютера для передачі їх телефонною лінією зв'язку); *принтер* (англ. printer – пристрій для виведення інформації з комп'ютера на друк); *сервер* (англ. server – комп'ютер, що виконує функції обслуговування користувачів).

Найпродуктивнішим видом запозичання можна назвати калькування – творення нових слів шляхом буквального перекладу іншомовного слова або фразеологізму (*live video* – живе відео, *on line* – наживо).

Калькування набуває актуальності з огляду на бурхливий розвиток комп'ютерних технологій і, як наслідок, сильне розширення відповідних терміносистем, що призводить до утворення варіантів, які не відповідають нормативним вимогам терміна.

Паралельно із запозичаннями для позначення нових реалій широко застосовують переосмислення значень наявних українських слів, розвиток їхніх лексико-семантичних структур. Доведено, що для мови науки особливе значення має лексико-семантичний спосіб, оскільки за його допомогою задовольняються зростаючі потреби в нових термінах шляхом семантичного переосмислення існуючих у мові слів [3, с. 98]. Справді, немає потреби щоразу створювати абсолютно нове слово там, де можна використати наявні мовні засоби. У зв'язку з цим мовознавці зазначають: «Незважаючи на всю різноманітність прийомів, які використовують під час створення нових термінів, найбільш важливою внутрішньомовною закономірністю є дуже давня традиція створювати нові терміни на основі слів, що є в загальнолітературній мові» [6, с. 48]. Причинами семантичного розвитку слів, як зазначає О.А. Стишов, є «логічні й психологічні чинники (особливості асоціативного мислення, своєрідність ментальності кожного етносу, вплив індивідуально-авторського світосприймання, мислення й мовотворчості на загальноповсякденну мову та ін.), а також фактори соціально-історичного характеру (зростання актуальності, суспільної вартості певних реалій і понять в окремі періоди розвитку соціуму й відповідне виявлення цієї актуалізації в тематичних групах лексики тощо)» [8, с. 13]. У цьому мовному явищі, на його думку, перетинаються фактори екстралінгвальної (технічний прогрес породжує нові поняття) і внутрішньомовної дійсності (потреби в номінативних ресурсах забезпечують використання у функції термінів слова загального вжитку). Механізм «називання новим іменем предмета вже названого» [4, с. 50], тобто повторне «використання вже наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції» називають також вторинною номінацією [9, с. 129]. Зокрема, терміни на позначення осіб, машин або приладів почали використовуватися і для позначення назв програмних продуктів: *браузер, сканер, відеоконтролер, стример, вінчестер, адаптер, драйвер, диспетчер, буфер, провайдер, перекодувальник*. Слово *сторінка*, яке в «Великому тлумачному словникові сучасної української мови» визначається як «один бік аркуша паперу в зошиті, книжці і т. ін.» [2, с. 1397], набуває нового значення, синонімічного запозиченому з англійської мови слову *сайт* або *Інтернет-сайт* – адреса або місце зберігання інформації в Інтернеті. Тлумачний словник російської мови кінця ХХ ст. містить таке тлумачення слова *сторінка*: «доступний для перегляду користувачем документ в інформаційній мережі, текст, що містить, графічні й відеозображення, звуковий супровід з посиланнями на інформацію інших сторінок або поштових скриньок» [10, с. 613.]

Лексичні процеси часто супроводжуються трансформацією в семантиці слова. Так, слово *підпис* стало складовою частиною терміна *електронний цифровий підпис*. При цьому змінилося його початкове значення «прізвище або ініціали, написані власноручно під текстом, малюнком, картиною та ін., як свідчення авторства або потвердження чого-небудь» [2, с. 961] і з'явилося нове, що відповідає термінові *електронний цифровий підпис* – реквізит електронного документа, що слугує для захисту електронного документа від підробки, отриманий внаслідок криптографічного перетворення інформації з використанням закритого ключа електронного цифрового підпису, що дає змогу ідентифікувати власника сертифіката ключа підпису, а також встановити відсутність спотворення інформації в електронному документі.

Помічена тенденція переходу деяких слів до пасивного складу: *автоматизована система управління, інформаційний обчислювальний центр, макет машинного носія інформації, машиністка, машинно-орієнтований документ*. Особливістю цього процесу є актуалізація нових лексичних одиниць: *діалоговий – інтерактивний, онлайнний; машинний носій даних – диск, дискета; банк даних – база даних; засоби обчислювальної техніки – комп'ютери*.

До лексичних процесів належать і розширення сполучуваності деяких слів. Так, слово *друк* вживалося в таких словосполученнях: *виходити з друку, підписувати в друк, здавати в друк, знімати з друку*. Сьогодні до цього списку додалися *вивести на друк, матричний друк, лазерний друк, виконати друк*. Крім того, з'явилися нові похідні слова *роздруківка, роздрукувати* (замість *надрукувати*).

Визнаючи факт існування синонімії майже в усіх терміносистемах, багато лінгвістів розглядає її як свідчення того, що термінологія певної галузі знань перебуває на стадії формування, становлення [7]. З часом подібні синоніми можуть втратити свою смислову тотожність, розділивши між собою які-небудь семантичні або стилістичні відтінки. Можливе також закріплення одного з термінів і витіснення іншого на периферію мовного користування. У складі сучасної термінології електронних засобів спілкування виявлені такі синонімічні лексеми: *toolbar – панель інструментів, піктографічне меню, набір інструментів; hard disk – жорсткий диск, вінчестер; bath file – командний файл, пакетний файл, BAT-файл*.

Активне поширення електронних засобів комунікації призводить і до появи нових словосполучень, в яких віддзеркалюються явища і події сучасної дійсності: *глобальні (локальні) інформаційні мережі, дистанційна освіта, Інтернет-технології, інформаційне середовище, інформаційні технології, канали телекомунікації, портал, сайт, мережеві ресурси, служба телекомунікацій, телекомунікаційна інфраструктура, телекомунікаційне середовище, електронна пошта, електронні ресурси*.

Високий рівень продуктивності виявляють словотворчі елементи іншомовного походження – префікси, суфікси, твірні основи: *гіпер-* (від грец. *hureg* – над, понад): *гіпертекст, гіперпосилання, гіперплан, гіперфрагмент, гіперпростір*; *мультимедіа* (від латин. *media* – середовище або носій інформації) – *мультимедійний, мультимедіа-комп'ютер, мультимедіа-програма, мультимедіа-модернізація, мультимедіа-презентація*.

На сучасному етапі помітна тенденція до запозичання аббревіатур з англійської мови, часто без перекладу (*EVROGI* – Європейська організація сприяння географічній інформації), а також до поєднання таких запозичених аббревіатур з автохтонними словами: *FTP-сервер, MIDI-контролер, GIF-анімація, PC-сумісний, Post-Script-шрифт, Web-сайт, Web-браузер, Web-сторінка*. Це зумовлено тим, що поняття, які позначають ці аббревіатури, виникли в іншій країні й запозичаються разом із назвою. Така практика терміновживання є негативним явищем, оскільки іншомовні аббревіатури є складними у вимові, їх важко запам'ятати, їхня дефініція не завжди зрозуміла. Мовознавці у тісній співпраці з фахівцями розглядають можливість їх транслітерації або транскрипції.

Отже, здійснене дослідження засвідчує активний процес розвитку мови електронних засобів комунікації. Опрацьований матеріал дає змогу зробити висновки, що лексика

офіційно-ділового стилю, що функціонує в електронному середовищі, характеризується активним запозичанням англомовної комп'ютерної і телекомунікаційної термінології. З огляду на зазначене тема залишається актуальною та потребує подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Балинський І.О.* Українські політичні інтернет-комунікації у світовому контексті : автореф. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.06 / Балинський І.О. ; КНУТШ. – Київ, 2009.
2. Великий тлумачний словник сучасної української літературної мови / Укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.– Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. *Даниленко В. П.* О терминологическом словообразовании / В. П. Даниленко // Вопросы языкознания. – 1973. – № 4. – С. 76–85.
4. *Журавлев А. Ф.* Технические возможности русского языка в области предметной номинации / А. Ф. Журавлев // Способы номинации в современном русском языке. – М. : Наука, 1982. – С. 45–109.
5. *Иванов Л. Ю.* Язык Интернета: Заметки лингвиста в сборнике Словарь и культура русской речи: К 100-летию со дня рождения С. И. Ожегова / Л. Ю. Иванов. – М. : Индрик, 2001.
6. *Крыжановская А.В., Симоненко Л.А.* Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии. – К.: Наук. думка, 1987. – 163 с.
7. *Кутина Л. Л.* Языковые процессы, возникающие при становлении научных терминологических систем / Л. Л. Кутина // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии / под ред. С. Г. Бархударова. – М. : Наука, 1970. – С. 82–101.
8. *Стишов О. А.* Особливості розвитку лексичного складу української мови кінця ХХ ст. / О. А. Стишов // Мовознавство. – 1999. – №1. – С. 7–21.
9. *Телия В. Н.* Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
10. Толковый словарь русского языка конца ХХ в.: Языковые изменения / под ред. Г. Н. Складневской. – СПб : Фолио-Пресс, 1998.
11. *Тур О. М.* Норми мовленнєвого етикету та особливості Інтернет-спілкування / О. М. Тур // Materiály VI mezinárodní vědecko-praktická conference [«Vědecky pokrok na rozmezi tisíciletí – 2010»]. – Praha : Publishing House «Education and Science», 2010. – S. 25–26.
12. *Чорнописька Л.* Зручна» мова українських інтернет-ЗМІ / Леся Чорнописька // Слово просвіти. – 2005. – Ч. 36 (309).
13. *Щур І. І.* Українськомовний комп'ютерний сленг: формування і функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Ірина Ігорівна Щур; КНУТШ. – Київ, 2006.

Стаття надійшла до редколегії 14.11.2010
Прийнята до друку 31.01.2011

THE PECULIARITIES OF OFFICIAL STYLE IN ELECTRONIC MEDIA

Oksana TUR, Liudmyla SHAPOVAL

*Kremenchuk Mykhaylo Ostrogradsky National University,
20, Proletarska Str., Kremenchuk, 39600,
tel. (095)3873237,
e-mail: oktur@ukr.net*

The article deals with the analysis of lexical and word-formation peculiarities of the electronic media language. The findings allow to make the conclusions that the lexical level of the official style that functions in electronic media is characterized by active borrowings from used in English computer and telecommunication terminology including the abbreviations from English; the high level of the effectiveness demonstrate word-formation elements of loan words; the different interpretation of the Ukrainian words and calking are widely used in order to mark the new notions.

Key words: electronic media, lexical and word-formation peculiarities of the language, borrowings, technicisms.

ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКА ОФИЦИАЛЬНО-ДЕЛОВОГО СТИЛЯ В ЭЛЕКТРОННЫХ СРЕДСТВАХ КОММУНИКАЦИИ

Оксана ТУР, Людмила ШАПОВАЛ

*Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского,
ул. Первомайская, 20, Кременчуг, Украина, 39600,
тел.: (095)3873237,
e-mail: oktur@ukr.net*

В статье проанализированы лексические и словообразовательные особенности языка электронных средств коммуникации. Наблюдения позволяют сделать выводы: лексический уровень официально-делового стиля, функционирующего в электронной среде, характеризуется активным заимствованием англоязычной компьютерной и телекоммуникационной терминологии, в том числе и аббревиатур из английского языка; высокий уровень продуктивности демонстрируют словообразовательные элементы иноязычного происхождения; для обозначения новых реалий широко используется переосмысление значений существующих украинских слов, калькирование.

Ключевые слова: электронные средства коммуникации, лексические и словообразовательные особенности языка, техницизмы.